

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΝΓ'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1982

ΤΕΥΧΟΣ Α'

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

(26.7.1889 - 31.1.1982)

*«Πρὸς Σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμοὺς μου
τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ».
(Ψαλμ. 122. Ὡδὴ τῶν ἀναβαθμῶν)*

Υ Π Ο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΟΝΗ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ, ΟΜΟΤ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

1. Πλήρης ἡμερῶν ἐξεδήμησεν εἰς Κύριον ὁ διακεκριμένος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκὸς Παναγιώτης Ἰω. Μπρατσιώτης. Ἐπὶ 67 συναπτὰ ἔτη εἰργάσθη κηρύττων, διδάσκων, συγγράφων ὁ θεοσεβής, ὁ θεοφιλής, ὁ τῆς Ὁρθοδοξίας λάτρης, ἵνα μεταδώσῃ τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ νάματα ὁ ἀοίδιμος ἀκαδημαϊκὸς Διδάσκαλος. Τὰ τέσσαρα τελευταῖα ἔτη παρέμενεν οἴκαδε, λόγῳ γήρατος. Ἀλλὰ παρὰ τὸ γῆρας, ἡ γλυκεῖα μορφή του, μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν τὴν προσωπικότητά του πραότητα, μετέδιδεν εἰς τὸν ἐπισκέπτην τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν χάριν, τὴν ὁποῖαν ἐκχέουσιν οἱ ἀπὸ Θεοῦ χαρισματοῦχοι θεοσεβεῖς καὶ θεοφιλεῖς. Καὶ ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας ἠσθάνετο τὴν χαρισματοῦχον εὐωδίαν τῶν ἀρετῶν τοῦ θεοσεβοῦς ἀνδρός, ὁσάκις ἐπεσκέπτετο κατ' ἀραιὰ διαστήματα τὸν σεβάσμιον Διδάσκαλον. Καὶ ἀπῆρχετο ἱκανοποιημένος, ὅτι ἠσπάσθη τὴν χειρὰ του καὶ ἐδέχθη τὴν εὐχὴν του! Διότι ὁ πιστὸς θεράπων καὶ ἐρμηνευτὴς τῶν Ἀγίων Γραφῶν, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του, ἐν μονώσει διάγων, εἶχεν ἐν κυριολεξίᾳ ἐξαϋλωθῆ. Διὸ καὶ ὁ ἐπισκέπτης ἠσθάνετο ἀντικρῶν τὸν σεβάσμιον ἄνδρα, τὸν ἥρεμον, τὸν πρᾶον μὲ τὴν γλυκεῖαν μορφήν, πεπληρωμένον τῆς Ἀνωθεν Χάριτος καὶ μεταδίδοντα ταύτην εἰς τοὺς περὶ αὐτόν.

2. Τὴν πρώτην τῆς 1 Φ/ρίου μοι ἐτηλεφωνήθη ὑπὸ τῆς Γραμματείας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ὅτι ὁ πολὺς Διδάσκαλος ἐκοιμήθη καὶ ὅτι τὸ ἱερὸν αὐτοῦ σκήνωμα εἶχε προσωρινῶς ἐναποτεθῆ εἰς τὸ μέσον τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Νοσοκομείου «Ἴπποκράτειον». Ἔσπευσα διὰ νὰ προσκυνήσω καὶ ἀσπασθῶ τὴν σεβασμίαν κεφαλὴν του. Ἐκεῖ εὔρον τὴν μεγαλόψυχον καὶ ἀρίστην σύντροφον τοῦ κοιμηθέντος Εὐφροσύνην, τὸ γένος Τρεμπέλα, ἀδελφὴν τοῦ πρό τινων ἐτῶν προαπελθόντος μεγάλου Διδασκάλου, τοῦ ἀοιδίμου καὶ ἀληθμονήτου Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν Παναγιώτου Τρεμπέλα. Ἐκεῖ τὰ τρία τέκνα μετὰ τῶν συζύγων των καὶ ἡ μοναχοκόρη του, ἐξάιρετος φιλόλογος Καθηγήτρια τοῦ Ἀρσακείου, μετὰ τοῦ συζύγου της· ἐκεῖ καὶ οἱ λοιποὶ οἰκεῖοι τοῦ κοιμηθέντος, μετὰ τῶν τέκνων των. Τῇ ἐπιθυμίᾳ τούτων ἡ κηδεῖα θὰ ἐγίνετο ἐν στενωπῶ οἰκογενειακῶ κύκλῳ. Τὸ σῶμα τῶν Καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ ὁ ὑποφαινόμενος πού πάντες περιεκυκλοῦμεν τὸ ἱερὸν σκήνωμα, δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ σεβασθῶμεν τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν οἰκείων τοῦ μεταστάντος. Οὐδεὶς λοιπὸν παρέστη εἰς τὴν κηδεῖαν.

3. Ἐκυψα κατόπιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῶν οἰκείων τοῦ κοιμηθέντος καὶ ἐφίλησα τὴν σεβασμίαν κεφαλὴν του. Ἐθώπευσα αὐτήν, προσευχηθεὶς ἐνδομύχως, ὅπως ὁ «τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνισθεῖς, ὁ τὸν δρόμον τελέσας καὶ τὴν πίστιν τῆς ὀρθοδοξίας τηρήσας» (Β' Τιμ. 4,7), εὔχεται μεσιτεύων ὑπὲρ τῶν προσφιλῶν του οἰκείων καὶ μαθητῶν του εἰς τὸν παντοδύναμον Κύριον, ἵνα ἔχωσιν πρότυπον ζωῆς καὶ δράσεως τὸν ἴδιον, μάλιστα κατὰ τὰς δυσχερεῖς ἡμέρας, ἐν αἷς περιδινούμεθα ἅπαντες. Νεκρὸς λοιπὸν κεῖται ὁ διαπρεπὴς ἐπιστήμων καὶ ὁ τῶν διδασκῶν τοῦ Εὐαγγελίου μύστης καὶ θεραπευτής. Νεκρὸς καὶ ἄφωνος ὁ ἀμετακίνητος ἀγωνιστὴς καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν ἀληθειῶν τῆς Ὀρθοδοξίας. Εἰ δὲ καὶ νεκρὸς, μεδίαμα γλυκὺ πλανᾶται ἐπὶ τῶν χειλέων ἐκείνων, διὰ τῶν ἐποίων ἤχει ἄλλοτε ὁ φθόγγος τῆς λέξεως «Ὀρθοδοξία», ἢ ἔσαει συζευχθεῖσα μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῶν ἱερῶν του παραδόσεων καὶ τῶν εὐγενῶν του ἰδεωδῶν.

*

4. Εἶχον τὸ προνόμιον ὄχι μόνον νὰ χρηματίσω ἐκ τῶν πρώτων μαθητῶν τοῦ πεφιλημένου πανεπιστημιακοῦ Διδασκάλου, ἀλλὰ νὰ τύχω καὶ τῆς ἰδιαιτέρας εὐμενείας καὶ ἐκτιμήσεως παρὰ τοῦ δικαίου ἀνδρός. Φοιτητῆς ὢν, ἐγνώρισα τοῦτον ἤδη τὸ 1923 καὶ πρὶν ἢ ἐκλεγῆ Ὑφηγητῆς ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν. Ὅτε δὲ ἐξελέγη Ὑφηγητῆς, παρηκολούθησα τὸ ἐπὶ Ὑφηγησίᾳ ἐνώπιον τοῦ σώματος τῆς Σχολῆς καὶ τῶν ὀλίγων τότε φοιτητῶν τῆς Θεολογίας πρῶτον μάθημά του. Θέμα τὸ ἀποκαλυπτικὸν κεφ. 15 τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Παύλου περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Ἐνθυμοῦμαι καὶ σήμερον ἀκόμη ὅτι ἐδάκρυσεν, ὅταν ἀνέπτυσσε τὸ χωρίον Α' Κορ. 20 ἐ.: «Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν... ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ...». Πάντες οἱ παρακολουθοῦντες τὴν ἐρμηνείαν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ἀποκαλυπτικῶν χωρίων τοῦ ἀποστόλου Παύλου, συνεκινήθημεν μέχρι δακρῶν. Διότι ὁ ὁμιλητῆς δόκιμος Ὑφηγητῆς ὠμίλει μετὰ τσοαύτης θερμότητος καὶ μετὰ τηλικαύτης πίστεως, ὥστε μετέδιδε τὰ προσωπικά του αἰσθήματα καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀκροατάς. Ἦτο ἀκριβής, ἀλλὰ καὶ θερμὸς τὴν διατύπωσιν. Βραδέως μὲν ἐξεφράζετο, ἀνευ εὐφραδείας, ἀλλὰ μὲ ἐζυγισμένας τὰς λέξεις καὶ μὲ ὕφος ἰλαρὸν καὶ γλυκὺ. Ἐκ τούτου καὶ ἡ συγκινητικὴ ἀνταπόκρισις τοῦ παρακολουθοῦντος ἀκροατηρίου.

5. Εἶναι πρέπον, ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμον δι' ἡμᾶς καὶ μάλιστα τοὺς νεαροὺς σπουδαστάς τῆς σήμερον, νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξελικτικὴν πορείαν τοῦ διαπρεποῦς καὶ διεθνοῦς κύρους ἐπιστήμονος, τοῦ εἰς πλεῖστα ὅσα πεδία τοῦ ἐπιστητοῦ διαπρέψαντος Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Παν. Μπρατσιώτου ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του καὶ ἐφεξῆς. Υἱὸς τοῦ εὐσεβοῦς ἱερέως Ἰωάννου Μπρατσιώτου καὶ τῆς Ἀφροδίτης, τὸ γένος Κωνσταντίνου Ἀναστασίου, ἐξ Ἀργυροκάστρου τῆς Β. Ἠπείρου, ἐγεννήθη ἐν Θήβαις τὸ ἔτος 1889.

Δωδεκαετής ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔνθα ὁ ἱερεὺς πατήρ τοῦ ἐτέλει ἀπὸ τοῦ ἔτους 1901 ἐφημεριακὰ καθήκοντα ἐν τῷ ἱ. Ναῶ τοῦ Ἀγίου Κων/νου Ὁμονοίας, τοποθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου τότε Ἀθηνῶν, ἀοιδίμου Προκοπίου Β' τοῦ Οἰκονομίδου (1896-1901), τοῦ πρότερον τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν χρηματίσαντος εἰς τὴν ἔδραν τῆς Ἱστορίας τῶν δογμάτων, τοῦ καὶ τὴν Πατρολογία διδάξαντος, κενῆς οὔσης τῆς ἔδρας. Ὁ 12ετής υἱὸς τοῦ εὐσεβοῦς ἱερέως Μπρατσιώτου Παναγιώτης μετενεγράφη ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Θηβῶν εἰς τὴν Ριζαρείον Σχολὴν τὸ 1902, ἀκμάζουσαν τότε. Ὁ ἴδιος περιγράφει ἐν εὐγνώμονι συγκινήσει τὰ ἔτη τῆς φοιτήσεώς του ἐν τῇ περιφῆμῳ Ριζαρείῳ Σχολῇ ἐν τῷ Πανηγυρικῷ τόμῳ, τῷ δημοσιευθέντι τὸ 1969 ἐν σελ. 109 ἐ. Ἀποφοιτήσας ἐκ τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς τὸ 1907, ἐνεγράφη εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν. Ὡς φοιτητῆς διεκρίθη διὰ τὸ ἦθος, τὴν φιλομάθειαν καὶ τὸ φιλακόλουθον, συμπάλλων μετὰ τοῦ διακεκριμένου μουσικολόγου καὶ διδασκάλου, ἀποφοίτου τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, Ἰωάννου Σακελλαρίδου, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐμυήθη εἰς τὴν ὠραίαν βυζαντινὴν Μουσικὴν, μαθὼν μάλιστα καὶ ἄρμόνιον.

6. Ἀριστεύσας εἰς τὰς ἐπὶ πτυχίῳ ἐξετάσεις μετὰ τριετῆς σπουδᾶς, ζήλω κινούμενος δι' εὐρυτέρας σπουδᾶς, ἀνεχώρησε τὸν Αὐγούστον τοῦ 1912 διὰ τὴν Γερμανίαν. Ἡ ἀγαθὴ καὶ φιλόστοργος μήτηρ αὐτοῦ συνώδευσε τὸν υἱὸν της. Ἐκ τῶν ἐξ περιφημοτέρων τῆς Γερμανίας Πανεπιστημίων — Βερολίνου, Λειψίας, Ἰέννης, Μονάχου, Χαϊδελβέργης καὶ Βόννης — ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ νεαροῦ τότε Θεολόγου νὰ σπουδάσῃ Φιλοσοφίαν καὶ Θεολογίαν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας. Διακεκριμένοι ἐπιστήμονες καὶ διεθνοῦς φήμης Καθηγηταὶ ἐδίδασκον εἷς τε τὴν Φιλοσοφικὴν, καὶ τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας. Rudolf Kittel, H. Güthe, G. Heinrich, H. Windisch ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ. W. Wundt, Ed. Spranger, Volkert, Nathan Soderblom ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ. Ὁ φιλομαθέστατος Παν. Μπρατσιώτης παρη-

κολούθει ἐπιμελῶς τὰ μαθήματα τῶν διασῆμων Καθηγητῶν, μάλιστα μετὰ μεγαλειτέρου ἐνδιαφέροντος, ὡς ἦτο φυσικόν, τὰ θεολογικά καὶ παιδαγωγικά. Κατὰ τὸ θερινὸν ἐξάμηνον τοῦ 1914, κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν τῶν σπουδαστῶν, ἐλθὼν ἐφοίτησεν εἰς τὸ Παν/μιον τῆς Ἰέννης. Διήκουσε δὲ τὰ μαθήματα τῶν διακεκριμένων Καθηγητῶν, ἦτοι τῶν θεολόγων H. Lietzmann, Weinel, τοῦ γνωστοῦ φιλοσόφου Eucken καὶ τοῦ πεφημισμένου παιδαγωγοῦ N. Rein.

7. Ἄμα τῇ ἐπιστροφῇ του ἐκ Γερμανίας διωρίσθη καθηγητῆς τῶν Θρησκευτικῶν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Θελέων τοῦ Πειραιῶς. Τὸ 1915-1916 κληθεὶς ὑπὸ τὰ ὄπλα, ὑπηρέτησεν ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης εἰς τὸ δεύτερον πεζικὸν σύνταγμα ἐν Χαλκίδι. Δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ὑπεισέλθωμεν εἰς λεπτομερείας τῶν περιπετειῶν του, λόγῳ πολιτικῶν τοποθετήσεων τοῦ ἱερέως πατρὸς του, δεδηλωμένου βασιλόφρονος, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἀπώλεσε τὴν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Θελέων τοῦ Πειραιῶς θέσιν του εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπόλυσίν του ἐκ τοῦ στρατεύματος. Ὁ Πρόεδρος τότε τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου Γερ. Καψάλης, ἀναγνωρίσας τὴν γενομένην ἀδικίαν πρὸς τὸν εὐρυμαθέστατον Θεολόγον, διώρισε τοῦτον ὡς καθηγητὴν τῶν θρησκευτικῶν εἰς τὸ γυμνάσιον Σπάρτης. Μετὰ μικρὸν ὅμως μετετέθη εἰς τὸ ἐν Κορωπίῳ γυμνάσιον. Ἄλλ' ὁ νέος ἐπιστήμων Θεολόγος, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του νὰ εὐρίσκηται συνεχῶς ἐν Ἀθήναις, ἐνθα αἱ Βιβλιοθήκαι καὶ μάλιστα ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς μὲ τὰ Θεολογικά Λεξικά, ἡ πολύτομος σειρά τῶν Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων καὶ πολλὰ ἄλλα συγγράμματα ξένων καὶ ἡμετέρων συγγραφέων. Διότι ὁ Π α ν. Μ π ρ α τ σ ι ὡ τ η ς διακαῆ πόθον εἶχε νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν συγγραφὴν ἐπιστημονικῶν θεολογικῶν ἔργων. Καὶ ἰδού, ὅτι ἐν ἔτει 1918 ἀνακηρύσσεται Διδάκτωρ ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, τυχὼν τοῦ βαθμοῦ «ἄριστα» εἰς ἐπιβράβειυσιν τῆς ἀρίστης πρωτοτύπου διατριβῆς του: «Συμβολαὶ εἰς τὴν Βιβλικὴν Ἱστορίαν. Ὁ Ἰουδαϊσμός ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μέρος Α'. Αἱ πολιτι-

καὶ σχέσεις τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ 'Ιουδαϊσμοῦ ἐπὶ 'Ιησοῦ Χριστοῦ. 'Αθῆναι 1918».

8. Ἐκτοτε μία συνεχὴς καὶ ἀδιάλειπτος ροὴ συγγραφῶν, μελετῶν, ἄρθρων, βιβλιοκρισιῶν καὶ πλείστων ὄσων «λημμάτων» ἐν τῷ Ἐγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ Ἐλευθερουδάκη, τῆς Ἐκκλησιολογίας καὶ Ἡθ. Ἐγκυκλ., τῆς Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. κατακλύζουν τὸν ἐπιστημονικὸν θεολογικὸν χῶρον ἐπὶ ὅλων σχεδὸν τῶν πεδίων τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν συγγενῶν πρὸς αὐτὴν κλάδων ἐτέρων ἐπιστημῶν. Εἰς 181 ἀνέρχονται τὰ αὐτοτελῆ δημοσιεύματά του, τὰ βιβλία καὶ αἱ μελέται· εἰς 77 περίπου ἀναβιβάζονται τὰ ἐκλαϊκευτικά του ἔργα καὶ αἱ παρουσιάσεις βιβλίων ἄλλων συγγραφέων ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν, τὰ δημοσιεύματά του ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ καὶ τῷ θύραθεν τύπῳ καὶ αἱ δημοσιευθεῖσαι ἐν ταῖς ἡμερίσιν ἐπιστολαὶ του· εἰς 16 ἀνέρχονται αἱ νεκρολογίαι καὶ τὰ μνημόσυνα, ἅτινα συνέταξεν ὁ αἰόιδιμος ἀνὴρ πρὸς τιμὴν προαπελθόντων ἀξιολόγων ἐπιστημόνων· δυσεξαρίθμητα εἶναι τὰ «λήμματα» ἐν τοῖς Λεξικοῖς καὶ ταῖς Ἐγκυκλοπαιδείαις. Τέλος αἱ ἐκτενεῖς βιβλιοκρισίαι ἔργων ξένων καὶ ἡμετέρων συγγραφέων, ἀνέρχονται εἰς 540! Τὰ Ἐκκλησιαστικά Περιοδικά, «Θεολογία», «Ἐκκλησία», «Ἐφημέριος», «Ἀνάπλασις», «Ἱερὸς Σύνδεσμος», «Γρηγόριος Παλαμᾶς», «Ποιμὴν», «Νέα Σιών», «Φάρος» καὶ πλεῖστα ἐπαρχιακὰ φύλλα, εἶχον τὸ προνόμιον νὰ φιλοξενήσουν πάμπολλα ἄρθρα τοῦ πολυγραφωτάτου Διδασκάλου. Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἦτο φυσικὸν νὰ εὕρη τὴν δικαίαν τιμὴν καὶ ἀναγνώρισιν ὁ δεινὸς ἐπιστήμων καὶ σοφὸς συγγραφεὺς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου καὶ ξένου δημοσιογραφικοῦ τύπου. Ἀλλὰ περὶ ὅλων αὐτῶν διαλαμβάνει ὁ συνάδελφος Ἁθ. Χαστούπης ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, τόμ. ΙΗ', ἐν Ἀθήναις 1972 σσ. ζ'-πγ', ἀφιερωθείση τιμῆς ἕνεκα εἰς τὸν ἀλησμόνητον Διδάσκαλον.

*

9. Ἐπανερχόμεθα καὶ πάλιν εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐπιστημονικῆς πορείας καὶ ἀκαδημαϊκῆς ἀνόδου τοῦ ἀξιοθαυμάστου συγγραφέως καὶ σοφοῦ ἐπιστήμονος. Ἐν ἔτει 1924 ἐκλέγεται

Υφηγητής ὑπὸ τῆς Θεολ. Σχολῆς Ἀθηνῶν τῆς ἐρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὸν Ν/βριον τοῦ 1925 ἐκλέγεται Καθηγητής εἰς τὴν ἑκτακτον ἔδραν τῆς Βιβλικῆς Ἱστορίας. Τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1928 ἐκλέγεται παμψηφεί τακτικὸς Καθηγητής εἰς τὴν νεοϊδρυθεῖσαν ἔδραν τῆς «Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Π.Δ. καὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς Π.Δ. κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα». Ἐν ἔτει 1955 ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τακτικὸν μέλος ἐν τῇ Τάξει τῶν Ἡθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Τὸ 1960 διετέλεσε Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας. Τὸ πλῆθος τῶν ἐπιστημονικῶν συγγραφῶν του διεπέρασε λίαν ἐνωρὶς τὰ στενὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος. Προσκλήσεις ἐκ μέρους Ἀνωτάτων ἐπιστημονικῶν Ἰδρυμάτων καὶ τιμητικαὶ διακρίσεις ἐν ἀφθονίᾳ ὑπὸ ἡμετέρων καὶ ξένων ἐπιδιδόμεναι καὶ ἀπονεμόμεναι εἰς τὸν ἐξαίρετον ἐπιστήμονα Θεολόγον καὶ συγγραφέα, ἐπισημαίνουν τὴν εὐρυτάτην ἀπῆχσιν, τὴν ὁποίαν εἶχον διεθνῶς τὰ σοφὰ συγγράμματα τοῦ ἀκαταπονήτου καὶ ἱκανωτάτου χειριστοῦ τῆς γραφίδος πανεπιστημιακοῦ Διδασκάλου. Ἦδη τὸ 1929 καλεῖται ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Καθηγητοῦ τῆς Κ.Δ. ἐν Χαϊδελβέργῃ Martin Dibelius, ὅπως μεταβῆ εἰς Novisad τῆς Γιουγκοσλαβίας διὰ νὰ συμμετάσχη τοῦ ἐκεῖ συγκληθέντος Ἀνατολικο-Δυτικοῦ Συνεδρίου τῶν Θεολόγων. Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1930 μετέχει τοῦ αὐτοῦ ἐν Βέρνη Συνεδρίου. Εἰς ἀμφοτέρα τὰ Συνέδρια ὁ αἰόιδιμος Διδάσκαλος προέβη εἰς ἐνδιαφερούσας Ἀνακοινώσεις, δημοσιευθεῖσας εἰς τὰ Theologische Blätter τῶν ἐτῶν 1929/30. Δις προσκληθεὶς μετέβη καὶ συμμετέσχε τῶν τοπικῶν βαλκανικῶν ἐκκλησιαστικῶν Συνεδρίων εἰς Γιουγκοσλαβίαν, ἐν Νοβισάδ καὶ ἄπαξ εἰς Χερζεχνόβιν.

10. Τὸ 1936 μετέσχε τοῦ Α' Πανορθοδόξου Θεολογικοῦ Συνεδρίου τῶν Ἀθηνῶν. Ἐλαβεν ἐπίσης μέρος εἰς τὰ παγκόσμια χριστιανικὰ συνέδρια τῆς Ὁξφόρδης καὶ τοῦ Ἐδιμβούργου τὸ 1937. Ὡς ἀπεσταλμένος τῆς Ἱ. Συνόδου ὁμοῦ μετ' ἄλλων 17 ἐπισήμων ἀπεσταλμένων, Σεβ. Μητροπολιτῶν καὶ Καθηγητῶν τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ μετριότης μου, μετέσχε τοῦ σπουδαίου συνεδρίου τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκ-

κλησιῶν, ὡς διὰ τοῦ ψηφισθέντος τὸ πρῶτον τότε Καταστατικοῦ του ὠνομάσθη, ἐν Ἀμστερδαμ (1948). Ἐκλεγείς μέλος τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς προκαταρκτικὰς διασκέψεις ἐν Γενεύῃ (1947), Ζέτεν καὶ Βαουδσότεν τῆς Ὀλλανδίας (1948). Τὸ 1949 μετέσχε τοῦ ἐν Σελιρὺ (Γενεύης) ἱστορικοθεολογικοῦ συνεδρίου καὶ ἐν ἔτει 1950 τοῦ αὐτόθι συνελθόντος κοινωνιολογικοθεολογικοῦ συνεδρίου. Τὸ 1955 συμμετέσχε μετὰ πλείστων ἄλλων Καθηγητῶν καὶ Μητροπολιτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ γράφων, τοῦ Β' Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς Ἔβανστον, παρὰ τὸ Σικάγον τῶν Η.Π.Α., ἐκλεγείς καὶ μέλος τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς. Τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐξεπροσώπησεν ἐπίσης εἰς τὰς πανορθοδόξους διασκέψεις Ρόδου (1961 καὶ 1964) καὶ Βελιγραδίου (1969), ὁμοῦ μετὰ πολλῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν καὶ Καθηγητῶν τῶν δύο Θεολογικῶν Σχολῶν.

11. Ὅφειλω νὰ ἐπισημάνω ὅτι ἡ παρουσία εἰς τὰ συνέδρια δὲν ἦτο ἀπλῆ ἀκροαματικὴ συμπαράστασις, ἀλλὰ ἔντονος καὶ ζωνρὰ συμμετοχὴ, δι' ὑποβολῆς πολλὰκις δηλώσεως ἑλληνορθοδόξου τοποθετήσεως ἐπὶ δογματικῶν καὶ ἐκκλησιολογικῶν θεμάτων. Ἦτο ἀξιοθαύμαστος ἡ ἀμετακίνητος ἐμμονὴ εἰς ὅ, τι ἐπίστευεν ὡς ἀληθὲς καὶ βέβαιον ἀπὸ ἑλληνορθοδόξου ἀπόψεως, μάλιστα εἰς προβλήματα δογματικῆς ἐρμηνείας ἢ ἐκκλησιολογικῆς διατυπώσεως. Ἄνυποχώρητος εἰς τοιαύτας συζητήσεις πάντοτε, καὶ ὅταν δὲν ἐγίνετο ἀποδεκτὴ ἡ γνώμη του, ἐν τούτοις ἐπετύγχανε νὰ διατυπωθῇ αὕτη ἐν τοῖς Πρακτικοῖς, οὐχὶ δὲ σπανίως νὰ ἐπικρατῇ τῆς τῶν ἀντιθέτων.

*

12. Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ἀλησμονήτου Διδασκάλου ἐπιδειχθεῖσα καθ' ὅλον τὸν βίον του βοήθεια πρὸς τοὺς ἐν τῇ Μέσῃ Ἐκπαιδεύσει ὑπηρετοῦντας Θεολόγους, πλείστοι τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν προσφιλεῖς μαθηταὶ του. Δὲν ἤμυνετο μόνον διὰ τῆς γραφίδος ὑπὲρ τῶν δικαίων αἰτημάτων τῶν ἐν τοῖς σχολείοις ὑπηρετούντων Θεολόγων, ἀλλὰ πρὸς διασφάλισιν τῆς διώρου διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν ἐν τοῖς

γυμνασίοις, έπεσκέπτετο τούς έν τέλει, έκίνει τήν διοικοῦσαν Ἐκκλησίαν, δι' όμιλιών δέ και διά δημοσιευμάτων προεκάλει τó ένδιαφέρον τοῦ εὔσεβοῦς κοινού, ώστε έν τέλει νά έπιτυγχάνεται και ή διασφάλισις τῆς θέσεως τῶν Θεολόγων εκπαιδευτικῶν και τó μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν νά διατηρηῆ τήν άρμόζουσαν θέσιν έν τῷ προγράμματι. Τά Πανελλήνια Θεολογικά Συνέδρια (1931, 1951, 1963, 1969) έβóηθησε ποικιλοτρόπως και ύπεδείκνυε τά πρακτέα και μάλιστα έβóηθει εις τήν έξεύρεσιν πόρων πρòς έκτύπωσιν τῶν Πρακτικῶν. Ἡ άγάπη, ήν έτρεφε πρòς τούς φοιτητάς, παρώθησαν τοῦτον νά δεχθῆ τήν προεδρίαν τῆς τοῦ φοιτητικοῦ συσσιτίου έπιτροπῆς, κατόπιν άποφάσεως τῆς Συγκλήτου. Πολλάκις διετέλεσε συγκλητικòς και κοσμήτωρ (1934/35, 1943/4, 1949/50, 1958/9). Πρύτανις δέ έξελέγη τó 1954 πρυτανεύσας κατὰ τó άκαδημαϊκόν έτος 1955/6. Είς όλας τάς πνευματικάς και εκκλησιαστικο-θεολογικάς εκδηλώσεις ή πείρα και ή προσωπικότης του προσέδιδον ιδιαίτερον τόνον μορφωτικῆς έποικοδομῆς. Ἡ Ἄνωτέρα Σχολή Ἱεροκηρύκων και Κατηχητῶν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ή ειδική Σχολή διαφωτίσεως τοῦ στρατοῦ (1948/50), τó Ἄνωτερον Ἐκκλησιαστικόν Φροντιστήριον τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, άκόμη και τó Ὠδεϊόν Ἀθηνῶν εἶναι τινα έκ τῶν Ἰδρυμάτων, εις τά όποια ó σοφòς Διδάσκαλος έδίδασκε μετ' έπιτυχίας τά θεολογικά γράμματα έπικαίρως και εὔμεθòδως.

13. Ἡ προσωπικότης τοῦ μεγάλου έπιστήμονος εἴλκυσεν ένωρις τó ένδιαφέρον τῶν έπιστημόνων Θεολόγων τῆς Δύσεως. Πλεῖστα ξένα Περιοδικά και Τιμητικοὶ Τόμοι άφιερωμένοι εις διασήμους ήμετέρους και ξένους έπιστήμονας, εκζητουν τήν συνεργασίαν του και τήν δημοσίευσιν ειδικῶν έπικαίρων άρθρων. Οὔτως ó άοιδίμος άνήρ ύπῆρξε συνεργάτης εις τά διεθνοῦς κύρους ξένα Περιοδικά: Theologische Literaturzeitung, Theologische Blätter, Internationale Kirchliche Zeitschrift, Kyrios; Novum Testamentum, Christian East Irenikon, Bibliographisches Beiblatt der Theologischen Literaturzeitung (1929-1941). Συνεκδότης εκρημάτισε άπό τῆς εκδόσεώς του τοῦ γνω-

στοῦ ὄργανου τῆς Κ.Δ. Novum Testamentum. Πέραν ὅλων αὐτῶν, ὁ ἀκαταπόνητος καὶ ἀλησμόνητος Διδάσκαλος, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἰδρυτῶν, συνεκδότης, συνεργάτης καὶ ἀρχισυντάκτης τοῦ ἡμετέρου ἐπιστημονικοῦ Θεολογικοῦ Περιοδικοῦ, διεθνοῦς κύρους, τῆς «Θεολογίας» μέχρι καὶ τῆς ἡμέρας, ὅτε κληθεὶς μετέστη εἰς Κύριον. Μελέται, ἄρθρα καὶ δυσεξαρίθμητοι βιβλιοκρισίαι ἡμετέρων καὶ ξένων ἔργων, ἀποτελοῦν ἐμφανῆ τεκμήρια τῆς πολυσχιδοῦς γνώσεως, τῆς εὐθυκρισίας καὶ τοῦ ἀνεγνωρισμένου κύρους τῆς αὐθεντίας αὐτοῦ. («Ἐκκλησία», «Ἐφημέριος» καὶ ὅσα ἀνωτέρω ἐμνημονεύθησαν Ἑλληνικά Περιοδικά, φέρουσι τὴν σφραγιδα τῆς πολυμερείας καὶ τοῦ πολλαπλοῦ, ἐπὶ ἐπικαίρων ζητημάτων—θεολογικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, κοινωνικῶν, ἐκπαιδευτικῶν κλπ. — ἐνδιαφέροντος τοῦ διαφωτιστοῦ συγγραφέως.

14. Περὶ τοῦ πλήθους τῶν συγγραμμάτων, μελετῶν, ἄρθρων κλπ. τοῦ ἀκαμάτου Καθηγητοῦ, εἴπομεν ἀνωτέρω δι' ὀλίγων τὰ δέοντα. Ἄς μοι ἐπιτραπῆ ἐνταῦθα νὰ ἀναφέρω ἰδιαιτέρως, λόγῳ τῆς ἀπηχῆσεως αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς θεολογικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς κύκλους τῆς Δύσεως, τὸ ἔργον: Ein Orthodoxes Bekenntnis, Würzburg 1966, σ. 156, μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλικήν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐσχολιάσαμεν ἐν τῇ «Νέα Ἑστία» (τόμ. 82 (1967) 1331 / 4). Λόγῳ τῆς ἐπικαιρότητος τῶν διεκκλησιαστικῶν σχέσεων τῆς ἡμέτερας Ἐκκλησίας, τοῦ ἀρξαμένου διαλόγου μετὰ τῆς Ῥωμαιο-καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν εἴδει αὐτοπροβολῆς τοῦ καλοῦ-κάγαθοῦ ὅσον καὶ σοφοῦ Διδασκάλου, θὰ καταχωρίσωμεν ἐν τέλει τὸ ὅλον κείμενον πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀγνοῦ τέκνου τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ πρὸς αὐτοεξομολόγησιν τοῦ ἰδίου, ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς Πίστewός του εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν ἱεράν ἐκ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων Παράδοσιν.

*

15. Θὰ μὲ ἀπέλιπεν ὁ χρόνος καὶ θὰ διεμαρτύρητο ὁ χῶρος τοῦ Περιοδικοῦ, ἂν ἤθελον ἐν λεπτομερείᾳ νὰ ἀναφέρω τὰς

πολλὰς προσκλήσεις ὑπὸ ξένων Ἰδρυμάτων, θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν, ὅπως συμμετάσχη εἰς πολλὰς «θεολογικάς» καὶ ἐπιστημονικάς συναντήσεις ἐπιστημόνων θεολόγων, Προτεσταντῶν, Ρωμαιοκαθολικῶν κ.ἄ. Πλὴν τῶν πρότερον μνημονευθεισῶν τιμητικῶν διακρίσεων ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ξένων, μνημονευτέαι καὶ αἱ ἀκόλουθοι. Ἡ Βασιλικὴ Φλαμανδικὴ Ἀκαδημία τοῦ Βελγίου (ἐν Βρυξέλλαις) ἐξέλεξεν αὐτὸν ξένον («Ἐταῖρον») αὐτῆς τὸ 1955. Ἡ Σύγκλητος τοῦ Παν/μίου τῆς Γλάσκωβης ἀνηγόρευσε τοῦτον («ἐπίτιμον Διδάκτορα») τὸ 1950, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἑορτῶν τῆς 500ετηρίδος τοῦ Παν/μίου τούτου. Ἐπίσης ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Παν/μίου Θεσ/κης ἀνηγόρευσε τὸν Καθηγητὴν Π. Μ π ρ α τ σ ι ὡ τ η ν («ἐπίτιμον Διδάκτορα») (29 Ἀπρ. 1966). Ἐν ἔτει 1959, ἐξεπροσώπησε τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 200ετηρίδος τῆς Βαυαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ἐπίσης τὸ 1960 ἐξεπροσώπησε τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ἐν Λονδίῳ ἑορτασμὸν ἐπὶ τῇ 300ετηρίδι (1660-1960) τῆς ἐκεῖ Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ἐπίσης εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς 500ετηρίδος (1460-1969) τοῦ Παν/μίου τῆς Βασιλείας ἐν Ἑλβετίᾳ μετέσχε προσκληθεὶς προσωπικῶς τὸ 1969.

16. Τὸ πολυσχιδές, τὸ ἀξιολογώτατον καὶ θαυμασμοῦ ἄξιον ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ αἰοιδίμου Καθηγητοῦ ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ἣτις καὶ ἐτίμησε τὸν ἄξιον κατὰ πάντα μέγαν ἐπιστήμονα διὰ τῶν ἀκολούθων τιμητικῶν διακρίσεων. Τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ τοῦ Φοίνικος, τοῦ Ἀνωτέρου Ταξιάρχου τοῦ αὐτοῦ Τάγματος, τοῦ Ταξιάρχου τοῦ Γεωργίου Α' καὶ τέλος διὰ τοῦ Ἀργυροῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος. Ἄπαντα δὲ τὰ Ἑλληνορθόδοξα Πατριαρχεῖα ἐτίμησαν τὸν σοφὸν Διδάσκαλον διὰ τῆς ἀπονομῆς Βραβείων τῶν Ἀνωτάτων Χρυσῶν Σταυρῶν. Πᾶσαι δὲ αὗται αἱ τιμητικαὶ διακρίσεις ἀπενεμήθησαν εἰς τὸν ἑνδοξὸν ἄνδρα, ὅχι μόνον διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν θεολογικὴν συγγραφικὴν του δρᾶσιν, ἀλλ' ἅμα καὶ διὰ τὸ πολυσχιδές ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ, παιδευτικοῦ, διαφωτιστικοῦ, ἐκκλησιαστικοῦ, φιλανθρωπικοῦ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων πεδίων ἔργον αὐτοῦ. Καὶ

τουτο, διότι ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὰ περιορισμένα καθήκοντα τοῦ ἀπὸ καθέδρας Καθηγητοῦ, ἀλλ' ἐφρόντιζε καταβάλλων συνεχεῖς προσπάθειας, ὅπως χάριν τῶν πολλῶν ἐκλαϊκεύῃ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις τῆς εἰδικότητός του.

17. Τὸ μέγα ἐνδιαφέρον τοῦ ἀνθρωπιστοῦ καὶ φιλοanthρώπου ἀνδρός, παρώθησε τοῦτον νὰ ἀσχοληθῇ ἰδιαίτερος περὶ τὴν μελέτην τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Πρὸς τοῦτο προέβη εἰς τὴν ἴδρυσιν τὸν Ἰούνιον τοῦ 1932 τῆς «Χριστιανικῆς Κοινωνικῆς Ἐνώσεως», ἔχων ὡς συμβούλους καὶ στενοὺς συνεργάτας τὸν Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ μετέπειτα Ἀκαδημαϊκὸν Παν. Πουλίτσαν, τὸν Καθηγητὴν Ἀριστ. Κούζην, τὸν Ἀλ. Τσιριντάνην καὶ πολλοὺς ἄλλους Καθηγητάς, ἀνωτέρους δικαστικούς, στρατηγούς καὶ διακεκριμένους πολίτας. Σκοπὸς δὲ τῆς Ἐνώσεως ταύτης ἦτο: «ἡ διάδοσις καὶ ἐπικράτησις τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀρχῶν τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἀγάπης, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ ἰδιαίτερος ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνίας» (ἄρθρ. 2 τοῦ ἐγκριθέντος Καταστατικοῦ). Περαιτέρω ὁ δραστηριώτατος ἀνὴρ προέβη εἰς τὴν ἴδρυσιν τῶν ἰδιαίτερον κλάδων τῆς ἀνωτέρω Ἐνώσεως, ἦτοι τῶν: 1) τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Κοινωνικοῦ Συνδέσμου, τοῦ πρώτου (χριστιανικοῦ φοιτητικοῦ συλλόγου)· 2) «τοῦ Λαϊκοῦ Παν/μίου δι' ἐργάτας καὶ ὑπαλλήλους»· 3) τοῦ «Σχολείου Ἀναλφαβήτων» διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Α' «Νυκτερικοῦ Γυμνασίου» δι' ἐργάτας καὶ ὑπαλλήλους, τοῦ εὐχύμους καρπούς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀποδώσαντος· 4) τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ἀντικαρκινικοῦ Ἰνστιτούτου», τοῦ μεγίστου πράγματι ἐπιτεύγματος τῶν προσπαθειῶν τῆς «Χριστιανικῆς Κοινωνικῆς Ἐνώσεως», μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς πρωτεργάτας καὶ ἰδρυτὰς τῆς Ἐνώσεως, ἀοιδίμους ἀνδρας Κ ο ὑ ζ η ν, Μ π ρ α τ σ ι ὡ τ η ν καὶ Π ο υ λ ί τ σ α ν. Μεγαλειῶδες ἔργον τοῦ Ἰνστιτούτου εἶναι τὸ Νοσοκομεῖον «Ἅγιος Σάββας» καὶ τὰ ἐκ τούτου ἐξαρτώμενα Κέντρα (ὀγκολογικῆς ἐρεῦνης καὶ πειραματικῆς χειρουργικῆς Γ. Παπανικολάου) καὶ «προληπτικῆς λατρικῆς Ἡ Ὑγίεια». Εἰς ταῦτα τὰ μέγιστα συνέβαλεν ὁ

Καθηγητής - 'Ακαδημαϊκός Νικ. Λουῖρος, ὡς στενὸς συνεργάτης ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Νοσοκομείου «'Αγιος Σάββας». Τέλος μνημονευτέα καὶ δύο ἕτερα ἐπιτεύγματα τοῦ «Χριστιανικοῦ Κοινωνικοῦ 'Ινστιτούτου», ἦτοι α) αἱ δύο («'Ενοριακαὶ Στέγαι» δι' ἐγκαταλελειμμένα παιδιὰ (ἰδρυθεῖσαι κατὰ τὴν θλιβεράν ἐποχὴν τοῦ χειμῶνος 1941-42) καὶ β) 'Ο «Χριστιανικὸς Κοινωνικὸς Κύκλος» ('Ιούνιος 1943), τὸν ὁποῖον ἀπετέλεσαν ἐξ-αίρετα μέλη τῆς 'Αθηναϊκῆς κοινωνίας. Προέκτασις τούτου δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ ἴδρυσις ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Διδασκάλου τοῦ χάριν τῶν φοιτητῶν «Φροντιστηρίου Χριστιανικῆς Κοινωνιολογίας». 'Ο ἀκαταπόνητος Διδάσκαλος ὑπῆρξε καὶ ὁ ἐμπνευστὴς καὶ ὀργανωτὴς τοῦ Α' Συνεδρίου 'Ελληνοχριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ (13-16 Μαΐου 1956). 'Η ἔκδοσις τῶν Πρακτικῶν τοῦ Συνεδρίου τὸ 1958 περιελάμβανε τὸ «Περὶ τῆς 'Εθνικῆς Παιδείας» ζωτικὸν θέμα, ὡς ἀπαύγασμα τῶν συζητήσεων καὶ γνωμῶν πολιτικῶν καὶ ἄλλων προσωπικοτήτων. 'Ο μέγας χριστιανὸς καὶ ἀκραιφνὴς πιστὸς ἐργάτης τῶν ιδεωδῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐχρημάτισε Πρόεδρος τῶν χριστιανικῶν σωματείων, τῶν ἐξαρτωμένων ἐκ τῆς ἀδελφότητος Θεολόγων τῆς «Ζωῆς» καὶ τοῦ «Σωτῆρος», ἦτοι τοῦ «Σωματείου 'Απόστολος Παῦλος» καὶ τοῦ «Σωματείου Μέγας Βασίλειος». 'Εν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ ἀοιδίμου ἱερέως 'Αγγέλου Νησιώτου ἰδρύθη ὁ «Χριστιανικὸς 'Ομιλος Φοιτητῶν», ὁ μέχρι σήμερον εὐδοκίμως λειτουργῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καθηγητοῦ Νικ. Νησιώτου, υἱοῦ τοῦ ἀλησμονήτου ἱερέως 'Αγγέλου Νησιώτου. Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Παν. Μ π ρ α τ σ ι ὡ τ ο υ καθιερώθη, ὅπως ἐορτάζεται ἐν τῷ Παν/μίῳ ἡ «ἡμέρα προσευχῆς τῶν φοιτητῶν». Λίαν εὐεργετικὴ ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τοῦ «'Εθνικοῦ 'Ιδρύματος τοῦ ἐργαζομένου παιδιοῦ», τὸ ὁποῖον διὰ τῶν Λεσχῶν του ἐν 'Αθήθηναις, Πειραιεῖ καὶ Ν. 'Ιωνίᾳ προσέφερε τροφήν, στέγην καὶ στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν εἰς τὰ ἐργαζόμενα παιδιὰ, τὸ δὲ θέρος ἀπέστελλεν εἰς τὰς ὀργανουμένας ἀρίστας Κατασκηνώσεις ἐν 'Αγ. 'Ανδρέᾳ καὶ Καβουρίῳ. Πρόεδρος καὶ ψυχὴ τοῦ 'Ιδρύματος τούτου ὑπῆρξεν ὁ ἀκούραστος Καθηγητὴς Μ π ρ α τ σ ι ὡ τ η ς.

Ἡ ἕδρυσίς δὲ τοῦ κτηρίου τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς ὑπῆρξεν ἐπίτευγμα ἐπίσης τῆς ἐμπνεύσεως καὶ δραστηριότητος τοῦ ἐν λόγῳ Καθηγητοῦ. Ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦ 1947 μέχρι τοῦ 1970 θητεία του ἐν τῷ Διοικητικῷ Συμβουλίῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, τῆς ὁποίας ἐχρημάτισεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν μέλος, Γενικὸς Γραμματεὺς, Ἀντιπρόεδρος καὶ Πρόεδρος, προσενεγκὼν μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐν λόγῳ Φιλεκπαιδευτικὴν Ἑταιρείαν (Ἀρσάκειον). Οὐχὶ μικρὰς ὑπηρεσίας συνεισέφερον ὡς μέλος καὶ ὡς Πρόεδρος εἰς τὴν ἀξιεπαίνως ἄχρι τοῦδε δρῶσαν ὡς Λαϊκὸν Παν/μιον «Ἑταιρείαν τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ».

*

18. Πάντα ὅσα ἀκροθιγῶς ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν ἀποτελοῦν τὸ «βραχὺ Χρονικὸν» τῆς καταπληκτικῆς ποικιλωτάτης δράσεως ἀνδρὸς προσοντούχου ἀπὸ πάσης ἀπόψεως· ἀνδρὸς ἔργῳ τε καὶ λόγῳ πιστοῦ χριστιανοῦ, σοφοῦ τὴν σκέψιν, ἀκαμάτου ἐργάτου κοινωφελῶν ἔργων, μεγάλου ἐπιστήμονος, πρωτοποριακοῦ ἐν τῇ Βιβλικῇ Θεολογικῇ Ἐπιστήμῃ, ἀρίστης καὶ τοῦτ' αὐτὸ ὑποδειγματικῆς φιλολογικῆς καταρτίσεως καὶ γλωσσικῆς διατυπώσεως, συγγραφέως πολυμεροῦς ἀξιοθαυμάστου πρωτοτυπίας. Ὁ Καθηγητὴς Μπρατσιώτης ἦτο φύσει ἀνεπίδεικτος, συνετός, ταπεινός, ἀλλὰ καὶ εὐγενής, ὅσον καὶ γλυκὺς τοὺς τρόπους. Διαλεκτικὸς, ἀλλὰ καὶ ἀμετακίνητος εἰς τὰς θέσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἰδεολογικῶς ἐπίστευε καὶ ὑπεστήριζε μετ' ἐπιμονῆς πολλάκις τοιαύτης, ὥστε ἐξέπληττε τοὺς συνομιλητάς του ἢ πραότης, μεθ' ἧς ὑπεστήριζε τὰ κατ' αὐτὸν ἀληθῆ καὶ πρέποντα μετὰ τσαύτης ἐπιμονῆς. Καὶ ἡ πραότης αὕτη τοῦ εὐγενοῦς χαρακτῆρος του πλειστάκις ἐπετύγχανε διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς του νὰ παρασύρῃ τοὺς πολλοὺς μετὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκτιθεμένης ἀπόψεως μεταξύ τῶν συναδέλφων του ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ. Ὡς συνήθως μεταξύ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων ἔκπαλαι ἐπικρατεῖ ἡ διχογνωμία καὶ ἡ διαίρεσις εἰς τὰ διάφορα πολυπληθῆ Σωματεῖα. Ὁ αἰόδιμος Καθηγητὴς ἀπέφευγε τὴν ὀξύτητα, ὡς προῖον φανατισμοῦ καὶ ἐγωπαθείας. Οὗτος ἐν πραό-

τητι καὶ ἡρεμία, ἐν γλυκυφραδείᾳ, ἀλλὰ ἐν ἀμετακινήτῳ θέσει, κατῶρθωνε νὰ ἐπιβάλλεται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, πάντοτε ὅμως ἐν εὐσχήμῳ ἀναγνωρίσει τῶν ἐκτιθεμένων ἀπόψεών του, ἔστω καὶ μὴ ἐν τέλει ἐγκρινομένων.

*

19. Ὁ γράφων τὰς ἐπιμνημοσύνας ταύτας γραμμάς, δὲν δύναται νὰ καταστῆ ἐπιλήσμων τῶν ὅσων ὑπὲρ αὐτοῦ ἔπραξε, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ὁ φιλαγάθως ἐν παντὶ ἐνεργῶν Διδάσκαλος. Οὗτος πρῶτος μὲ συνεβούλευσε νὰ σπουδάσω τὸν εἰδικὸν κλάδον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματείας καὶ Φιλολογίας. Οὗτος ἐκ τῶν πρώτων μὲ ἐψήφισεν ὡς ἀριστοῦχον διδάκτορα τῆς Θεολογίας ἐν ἔτει 1937. Οὗτος καὶ ὡς Ὑφηγητὴν καὶ ὡς ἐντεταλμένον Ἐπίκουρον καὶ εἶτα Τακτικὸν Καθηγητὴν εὐφήμεως μὲ ἐψήφισεν. Οὗτος μὲ συνέστησε ν' ἀναλάβω τὴν διεύθυνσιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Περιοδικῶν, («Ἐκκλησίας»), («Ἐφημερίου») καὶ «Θεολογίας». Οὗτος μὲ προέτεινε καὶ ὡς ὑποψήφιον Ἀκαδημαϊκόν. Τί δύναμαι ν' ἀνταποδώσω εἰς τὴν εὐγενῆ ψυχὴν καὶ τὴν πλουσίαν εἰς ἀρετὰς καρδίαν τοῦ προαπελθόντος καλοῦ-κάγαθοῦ Διδασκάλου; Τοῦτο μόνον· νὰ ἐκφράσω διὰ τῆς γράφιδος καὶ δημοσίᾳ τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην μου καὶ τὴν εὐχὴν, ὅπως ὁ Πανάγαθος εὐλογῇ τὰ προσφιλῆ μέλη τοῦ οἴκου του, αὐτὸν δὲ δεχθῆ ἐν σκηναῖς ἀγίων! Καὶ ταῦτα μὲν λέγονται ὄχι μόνον εἰς ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἀείμνηστον ἄνδρα ὑπὸ τοῦ γράφοντος, ἀλλὰ καὶ πρὸς μετὰδοσιν καὶ διακήρυξιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἀρετῶν τοῦ πεφιλημένου Διδασκάλου.

*

20. Τὸ ἐπιστημονικὸν συγγραφικὸν ἔργον τοῦ σοφοῦ Καθηγητοῦ-Ἀκαδημαϊκοῦ ἀναγνωρίζει τις διεξερχόμενος τὴν ὄλην ἔκθεσιν τοῦ Πίνακος τῶν ἐπιστημονικῶν μελετῶν καὶ λοιπῶν συγγραφῶν, τὴν συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀξιολόγου μαθητοῦ του καὶ ἀγαπητοῦ συναδέλφου μου Ἀθ. Χαστούπη ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι ἀφιερωτικῷ Τόμῳ τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν ἐν ἔτει 1972. Ὡς ὁ Καθηγητῆς

'Αθ. Χαστούπης ἐν τέλει τῆς Βιογραφίας τοῦ Παν. Μπρατσιώτου λέγει: «Πᾶς τις διεξερχόμενος τὰς περισπουδάστους ἐπιστημονικὰς ἐργασίας τοῦ Μπρατσιώτου, διαπιστώνει βᾶθος, ἐμβρίθειαν καὶ πρωτοτυπίαν. Ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ Καθηγητὴς Μπρατσιώτης ὡς εἰδικὸς εἰς τὴν Βιβλικὴν ἐπιστήμην ἐπλούτισε τὴν ὀρολογίαν τῆς, ἀνέδειξε τὰς ὀρθοδόξους ἐρμηνευτικὰς τῆς ἀρχὰς καὶ ἔλαβε θέσιν ἔναντι τῶν δυσχερῶν καὶ ποικίλων προβλημάτων τῆς τόσον ἀσφαλῆ, ὅσον ἐγγυᾶται ἔνθεν μὲν ἢ μεθ' ὑποδειγματικοῦ, θεολογικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ καταρτισμοῦ περὶ τὴν ἀρχαιότητα ἀναστροφή του, ἔνθεν δὲ ἢ διὰ νηφαλίου κρίσεως, λελογικευμένης εἰκασίας, ὀξείας διορατικότητος καὶ εὐρείας προοπτικῆς σπανία ἰκάνωσις του. Ἄν τις κρίνῃ αὐτὸν εὐρύτερον ὡς Θεολόγον, θὰ θαυμάσῃ τὸν διαπρύσιον κήρυκα τῆς ἀληθείας, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον ταύτης ἐν ἀκραδάντῳ πίστει καὶ ἐχόμενον στερρῶς τῆς γεραρᾶς Παραδόσεως τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας».

21. Ὅσα ὠραῖα καὶ ἂν διευτυπώθησαν ὡς εὐγενεῖς κρίσεις καὶ γινῶμαι ὑπὸ τοῦ συναδέλφου 'Αθ. Χαστούπη, περὶ τῆς σπουδαίας προσωπικότητος τοῦ Παν. Μπρατσιώτου καὶ ὅσα εὐγνωμόνως δι' ὀλίγων πρότερον καὶ ἡμεῖς κατεγράψαμεν, ἴσως ὑπολείπονται τῶν ὄσων ὁ προεκδημήσας ἀείμνηστος Διδάσκαλος ἡμῶν ὁ ἴδιος, οἶονεὶ αὐτεξομολογούμενος, διευτύπωσεν ἐν τῷ ἔργῳ του: Von der griechischen Orthodoxie (= Ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθοδοξίαν). Τὸ ἔργον ἀποτελεῖ τὸν 4 τόμον τῆς ὑπὸ τοῦ Günter Stachel ἐκδοθείσης σειρᾶς, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Christliche Konfessionen in Selbstdarstellungen», Echter Verlag, Würzburg 1966 σ. 156. Τὰ προηγηθέντα τομῖδια τῆς ἰδίας σειρᾶς εἶναι: τόμ. 1. Eugen Walter, Alle meine Quellen sind in Dir (σ. 153=Πᾶσαι αἱ πηγαὶ μου ἀνάγονται εἰς Σέ). τόμ. 2. Stephen Neill, Anglikanisches Bewusstsein (σ. 251=Ἀγγλικανικὴ συνείδησις). τόμ. 3. Gerhart Bartning, Gefäß des Wortes (σ. 220=Δοχεῖον τοῦ Λόγου). Καὶ τὰ τέσσαρα τομῖδια ἀποτελοῦν οἶονεὶ σύντομον Ὁμολογίαν Πίστεως ὑφ' ἐκάστου συγγραφέως, ἐπιστημονικοῦ θεολογικοῦ

κύρους διεθνῶς ἀνεγνωρισμένου καὶ πιστοῦ τῆς Ἐκκλησίας του τέκνου, ἐπιθυμοῦντος νὰ ἐκθέσῃ δι' αὐτοπαρουσίας τὴν Ὁμολογιακὴν Πίστιν τῆς Ἐκκλησίας του ἄνευ οὐδεμιᾶς προκαταλήψεως ἢ ἀντιθέσεως πρὸς τὰς Ὁμολογίας τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Ἀπαντᾷ τις λοιπὸν ἐν τῇ μνημονευθείσῃ σειρᾷ τὸν Καθολικόν, τὸν Ἀγγλικανόν, τὸν Εὐαγγελικὸν Προτεστάντην καὶ τὸν Ὀρθόδοξον ὁμολογοῦντας Πίστιν εἰς τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς εἰς ἡν ἕκαστος ἀνήκει Ἐκκλησίας, μὲ βάσιν τὴν προσωπικὴν ἐμπειρίαν, τὰς πεποιθήσεις καὶ τὰ ἴδια προσωπικὰ βιώματα ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας του. Ἡ «Ὁμολογία» αὕτη Πίστεως δι' αὐτοπαρουσίας» καὶ οἶονεὶ «αὐτοεξομολογήσεως», ἀποκλείει ἀφ' ἑαυτῆς τὸν διὰ λόγον ἢ καὶ ἀντίλογον πρὸς τὰς ξένας Ὁμολογίας. Τοῦναντίον ἢ ἐκθεσις διὰ τῆς «αὐτοπαρουσίας» καθίσταται ὑποχρεωτικῶς εἰλικρινής, σαφὴς καὶ περιεκτικὴ. Πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν σκοπὸν ἀπέβλεπε καὶ ὁ ἀναλαβὼν τὸ σχέδιον τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐν λόγῳ σειρᾶς Günter Stachel. Τοῦτο δὲ ἐν ὄψει τῶν τε πορισμάτων τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, τοῦ ἀρξάμενου «Διαλόγου» Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Δυτικῆς Καθολικῆς διὰ τῶν δύο ἱστορικῶν συναντήσεων τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα Ρώμης Παύλου τοῦ ΣΤ' καὶ τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηνᾶγορου τοῦ Α', τῶν ἐν ὄψει νέων ἱστορικῶν συναντήσεων ἀμφοτέρων καὶ τῶν προβλεπομένων ἢ καὶ προγραμματιζομένων «διαλόγων» μεταξὺ ἑκατέρας ἢ καὶ ὁμοῦ τῶν δύο πρεσβυγενῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς καὶ τῶν λοιπῶν Προτεστάντικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ διεκκλησιαστικὴ καὶ πανθεολογικὴ σημασία τῶν ὡς ἄνω συντόμων Ὁμολογιακῶν Ἐκθέσεων δι' αὐτοπαρουσιάσεως τῆς Ὁμολογίας ἐκάστου τῶν τεσσάρων τούτων ἐπιστημόνων Θεολόγων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, εἶναι καὶ καθ' ἑαυτὴν σπουδαία, ἀλλὰ καὶ ἐπίκαιρος καὶ λίαν ἐπιβοηθητικὴ τῶν παγχριστιανικῶν καὶ διεκκλησιαστικῶν ἐνωτικῶν προσπαθειῶν. Εὐπρόσδεκτος λοιπὸν εἶναι ἢ ἐκδοθεῖσα σειρὰ τῶν τεσσάρων τούτων εὐσυνόπτων ἔργων ὁμολογιακῆς ἐκθέσεως.

22. Ἐκλήθη λοιπὸν καὶ ὁ ἡμέτερος Διδάσκαλος νὰ συντάξῃ τὸ ἀνωτέρω ἔργον τοῦ μετὰ βάσιν τὰ προσωπικά του βιώματα, ὡς πιστὸν τέκνον τῆς Ἐκκλησίας του, ὡς ἔμπειρος ἐπιστήμων Θεολόγος καὶ ὡς χριστιανός. Καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστος ἡ ὁμολογία Πίστεως καὶ ὁ διδόμενος αὐτοχαρακτηρισμὸς ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ὥστε νὰ παρέλκῃ ἕτερος ὑπ' ἄλλου χαρακτηρισμὸς τῆς μεγάλης προσωπικότητός του. Ὁ συγγραφεὺς Παν. Μπρατσιώτης ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον νὰ περιαιτολογήσῃ ἢ δι' αὐτοβιογραφίας ν' αὐτοπροβληθῇ. Δὲν συντάσσει «ἐξομολογήσεις» (confessiones), κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου ἢ τοῦ ἀγίου Κυπριανοῦ. Ἀπλῶς ὁμολογεῖ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ Πίστιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, τὴν Ἑλληνικὴν Πατερικὴν Σκέψιν καὶ Θεολογίαν καὶ τὴν καθόλου Ἑλληνορθόδοξον Παράδοσιν. Εἰς ὅ,τι τὸν ἀφορᾷ προσωπικῶς, ἀποφεύγει τὸν τόνον, ἐκθέτων σεμνοπρεπῶς μόνον τὰ ἀπαραίτητα. Οὕτω σύντομος καὶ ἀπέριττος εἶναι ἡ ἔκθεσις τοῦ βίου του, ὡς καὶ τῶν σπουδῶν του ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Γερμανίᾳ (Λειψία καὶ Ἰέννη). Ὁμολογεῖ ὅτι τὰ κίνητρα τῶν σπουδῶν του ἦσαν ἡ ἀκραιφνὴς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγάπη του, ἡ ἔφεσις πρὸς γνῶσιν, καὶ ἡ ἀγάπη του ἡ μεγάλη πρὸς τὸν λαόν του, κατ' ἐξοχὴν δὲ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν του. Ἴδου αὐταῖς λέξεσι πῶς ἐκφράζεται ὁ ἴδιος: «Ἐγνώρισα πολλοὺς λαοὺς, ἀλλὰ τοῦτο ἠὔξησεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀγάπην μου πρὸς τὸν λαόν μου· ἡ γνωριμία μου μετ' ἄλλων Ἐκκλησιῶν μετὰ κατέστησεν ἰκανώτερον, ὅπως ἐκτιμῆσω ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν Ἐκκλησίαν μου, γνωρίσω καὶ ἀγαπήσω ταύτην. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν μου μετὰ ὠδήγησεν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Θεολογίας· καὶ ἐν τούτοις — υἱὸς ὢν ἱερέως — παρέμεινα λαϊκός. Τοῦτο δὲ προήρχετο ἐκ τῆς ἐπιθυμίας μου, ὅπως ἀφιερῶσω ὅλην τὴν ἀγάπην μου καὶ ὅλον τὸν ζῆλόν μου πρὸς αὐτὴν (τὴν Ἐκκλησίαν) καὶ ἐντελῶς ἀπερίσπαστος ἐξυπηρετήσω ταύτην» (σ. 16).

23. Μετὰ τῆς αὐτῆς σεμνότητος ἐκτίθησι περαιτέρω ὁ σ. τὴν ὅλην ἐπιστημονικὴν του σταδιοδρομίαν, τὴν ἐπιστημονικὴν του καὶ συγγραφικὴν του παραγωγὴν, τὴν συμμετοχὴν του εἰς

τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν, τὴν ἀκαδημαϊκὴν τοῦ ἀνοδοῦ, τὰς διεθνεῖς ἀναγνωρίσεις καὶ τὰς τιμὰς, ἅς ἡ Πατρις αὐτοῦ καὶ οἱ ξένοι εἰς ἀναγνώρισιν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἀπένευμον αὐτῷ, ὑπηρεσιῶν ἐπιστημονικῶν, θεολογικῶν, κοινωνικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, ἐκπαιδευτικῶν, φιλανθρωπικῶν κλπ. Καὶ πάντα ταῦτα ἐκτίθησι μετὰ συντομίας, οἶονεὶ ἐπιγραμματικῶς προσέχων, ὥστε ν' ἀποφύγη κατὰ τὸ δυνατόν πᾶσαν λέξιν ἢ καὶ φράσιν, ἱκανὴν εἰς κακόζηλον ἐπίκρισιν αὐτοπροβολῆς καὶ αὐτοεξάρσεως. Δὲν ἐπιτηδεύεται ὁ σ. Ἐκτίθησι τὰ γεγονότα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν ἴδιον, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἄλλου. Καὶ ἀκριβῶς περὶ τοῦ «ἄλλου» τούτου ἐνδιαφέρεται ὁ σ., ἦτοι εἰς τὸ νὰ προβάλῃ δι' ἑαυτοῦ τὴν δύναμιν τῆς Ἑλληνορθοδόξου Πίστεως καὶ τὴν ἀξίαν τῆς Ἑλληνορθοδόξου Παραδόσεως, τῶν ἀρχῶν καὶ ἀληθειῶν τῆς Ἑλληνικῆς Πατερικῆς Σκέψεως καὶ Διδαχῆς. Πρὸς τοῦτο δὲ καὶ προβαίνει εἰς σύντομον, ἀλλὰ ζωηράν, ὅσον καὶ περιεκτικὴν ἔκθεσιν τῆς Ἱστορίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (σ. 24), τῶν βασικῶν γνωρισμάτων καὶ χαρακτηριστικῶν τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως (σ. 40), τῆς Ὀρθοδόξου Λατρείας (σ. 72), τῶν ἠθικῶν γνωρισμάτων καὶ διδαγμάτων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (τοῦ καλουμένου ὑπὸ τῶν ξένων «Ἔθνους», ἦτοι τῶν «Ἰδεωδῶν» καθ' ἡμᾶς) τῆς Ἐκκλησίας) (σ. 80), τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ (σ. 86), τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου καὶ τοῦ καθόλου τρόπου διοικήσεως αὐτῆς (σ. 88), τῆς θέσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ κόσμῳ (σ. 90), τῶν σχέσεων Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Ἔθνους (σ. 95), Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Κράτους (σ. 103), τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν καὶ οὐσιωδῶν γνωρισμάτων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (σ. 106), τῆς θέσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν λοιπῶν μεγάλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν (σ. 111), τῆς σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ (σ. 114), τῶν Ὀρθοδοξικῶν Κινήσεων ἐν τῇ Ἑλληνορθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ (σ. 118), τῆς θέσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐναντι τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως (σ. 112), τῆς θέσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐναντι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς (σ. 137), διὰ νὰ καταλήξῃ (σ. 147) εἰς τὴν ἔκφρασιν

εὐχῶν καὶ ἐλπίδων ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς καθόλου Ὁρθοδοξίας. Αἱ εὐχαὶ δὲ αὐταὶ καὶ ἐλπίδες τοῦ σ. ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας του, εἶναι καὶ εὐχαὶ καὶ ἐλπίδες παντὸς Ἑλληνορθοδόξου Ἑλληνοσ, πιστοῦ καὶ ἀφωσιωμένου τέκνου τῆς Ἐκκλησίας του, καὶ κατ' ἐξοχὴν παντὸς πιστοῦ θεράποντος τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας.

24. Αἱ ἐκφραζόμεναι δὲ καὶ διατυπούμεναι ὑπὸ τοῦ σ. εὐχαὶ καὶ ἐλπίδες εἶναι αὐταὶ:

- 1) Ἡ διάδοσις τῆς Βίβλου μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων.
- 2) Ἡ διάδοσις τῶν Συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Θεσαυρῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μας Ὑμνογραφίας.
- 3) Ἡ ἐνίσχυσις τῆς ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς καὶ ἡ διαπαιδαγώγησις τῶν Νέων.
- 4) Ἡ ἀνάπτυξις πνεύματος ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς διὰ τῆς μορφώσεως καταλλήλων ὀργάνων καὶ προσώπων.
- 5) Ἡ ἀνάπτυξις ἐνδιαφέροντος ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς διαφύλαξιν ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς υἰείας μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τῆς Νεότητος.
- 6) Ἡ μόρφωσις τοῦ Κλήρου καὶ ἡ θρησκευτικὴ τούτου καὶ πνευματικὴ ἀναγέννησις του, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὰ μεγάλα σύγχρονα προβλήματα τῆς κοινωνίας.
- 7) Ἡ ἀναβίωσις καὶ ἀναδιοργάνωσις τοῦ μοναχικοῦ βίου.
- 8) Ἡ ἐνίσχυσις τῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν δικαιωμάτων τῶν λαϊκῶν καὶ μάλιστα τοῦ γυναικείου στοιχείου.
- 9) Ἡ ἐνίσχυσις τῆς συνεργασίας ἐν ἀρμονίᾳ καὶ ἀλληλοσεβασμῷ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας.
- 10) Ἀνάπτυξις μεγαλειτέρου ἐνδιαφέροντος ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην καὶ τὰς ὑλικὰς καὶ πνευματικὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ.
- 11) Παράλληλος συστηματικὴ ἐνασχόλησις τῆς Ἐκκλησίας τόσον μὲ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, ὅσον καὶ μὲ τὴν κατα-

πολέμησιν τῆς ἐκκοσμικεύσεως καὶ τῶν καθόλου ἀντιχριστιανικῶν τάσεων τῆς ἐποχῆς.

12) Ἡ ἀλλήλοκατανόησις, ἡ στενὴ ἐπαφὴ καὶ ἡ ὁμόφωνος τοποθέτησις ἐπὶ τῶν διεκκλησιαστικῶν συζητήσεων πασῶν τῶν ἐπὶ μέρους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, παρὰ τὰς προσκαίρους πολιτικὰς δυσχερείας των.

13) Ἀλλ' ὡς ὀρθῶς ἐν τέλει ἐξάγει ὁ σ. (σ. 151): «Πᾶσαι αἱ εὐχαὶ αὗται, αἵτινες καὶ θὰ ἠδύναντο νὰ πολλαπλασιασθοῦν, θὰ παρέμενον ἀτελεῖς, ἐάν τις παρέλειπε τὴν Εὐχὴν καὶ τὴν παραίνεσιν αὐτοῦ τοῦ Ἰδρυτοῦ καὶ Λυτρωτοῦ ἡμῶν «Ἔνα πάντες ἐν ὧσιν». Εἶναι μέγιστον τὸ καθῆκον ἡμῶν, ὅπως ἐντείνωμεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν, διὰ νὰ καταστήσωμεν πραγματικότητα τὴν Εὐχὴν καὶ τὴν Ἐντολὴν Αὐτοῦ. Ἐν σπουδαῖον, τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην εἶναι ἡ ἀμοιβαία κατανόησις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἣτις ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ τὴν *Contentio sine qua non* (=τὸν ἀπαραίτητον συντονισμόν) διὰ τὴν κατανόησιν ἡμῶν μετὰ τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν. Βάσις δὲ τῆς ἀμοιβαίας ταύτης κατανοήσεως μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι καὶ παραμένει ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἀγάπη, ὡς ταῦτα ἐνεσάρκωνεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν».

*

25. Μετέφερα ἐνταῦθα, ὅσα ἐν τῇ ἀναλύσει τοῦ ἀνωτέρω ἔργου τοῦ πολυσεβάστου Διδασκάλου διετύπωσα ἄλλοτε («Νέα Ἐστία» τ. 82, τευχ. 967, 15 Ὀκτωβρ. 1967, σ. 1331-34). Τοῦτο δέ, διότι ἐθεώρησα ὅτι ὁ πολυμαθέστατος Καθηγητὴς ἔδωκεν αὐτοεξομολογούμενος ὅλον τὸν πλοῦτον τῶν εὐγενῶν Ἰδεωδῶν, ὑφ' ὧν διεκατείχετο. Συγχρόνως ἐν τῇ προβολῇ τῆς ὁμολογιακῆς του Πίστεως, τεκμηριοῦται καὶ ὁ τέλειος χαρακτηρισμὸς τῆς προσωπικότητός του. Προσωπικότητος συνδυαζούσης νοῦν καὶ αἴσθημα, ἀρετὴν καὶ λόγον, ἐπιστήμην καὶ πνεῦμα, κοινωνικότητα καὶ φιλανθρωπίαν, πίστιν καὶ Ἑλληνορθόδοξον φρόνημα, βιβλικὴν ἐμβρίθειαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἀφοσίωσιν, ἐνὶ λόγῳ προσωπικότητος μεστῆς «εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων» (Παύλου, Ἐβρ. 10,24).

26. Ἀείμνηστε καὶ πεφιλημένε Διδάσκαλε, «ὕψηλότερον ἡμῶν γεγονώς καὶ τοῦ νοητοῦ κόσμου ἔνδον γενόμενος, τὴν ὕλην ἀφείς κάτω μετὰ τοῦ σώματος, μήδ' οὕτως ἡμῶν ἐπιλάθοιο, μνημονεύεις δ' αἰεὶ καὶ πρεσβεύεις» ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ ὑπερπέραν ὑπὲρ ἡμῶν πάντων, τῶν προσφιλῶν σου ἰδίων καὶ οἰκείων, τῶν συνεργατῶν σου καὶ ὁμοψύχων συναδέλφων σου, τῶν φίλων καὶ μαθητῶν σου, τῆς Ἐκκλησίας σου, ἣν τοσοῦτον ἠγάπησας, τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Πατρίδος σου, ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον ἐμόχθησας. Εὐχου καὶ πρέσβευε ὑπὲρ τῆς σπουδαζούσης Νεότητος, ὅπως τὴν ἐπιστήμην τῶν ἐπιστημῶν, τὴν Θεολογίαν, νοοῦν, ἐνστερνιζόμενοι τὰ θεῖα νοήματα καὶ διδάγματα τῶν σοφῶν συγγραμμάτων σου καὶ καρπούμενοι ὅσα ἀρίστως διετύπωσας.

Ἀείμνηστε καὶ πεφιλημένε Διδάσκαλε, δέξου τὸν βραχὺν ἐπιμνημόσουνον λόγον τοῦτον, ἀπλοῦν τεκμήριον εὐγνώμονος διαθέσεως μαθητοῦ σου, τὸν ὁποῖον ἠγάπησας καὶ πολλάκις ἐτίμησας!

Αἰωνία Σου ἡ Μνήμη!